

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЕСІВ

Розглядається необхідність подальшого реформування та роль вищої освіти в забезпеченні конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобалізації сучасного суспільства.

Ключові слова: вища освіта, глобалізація, інтернаціоналізація, інформатизація, інтелектуальне суспільство.

Рассматривается необходимость дальнейшего реформирования и роль высшего образования в обеспечении конкурентоспособности национальной экономики в условиях глобализации современного общества.

Ключевые слова: высшее образование, глобализация, интернационализация, информатизация, интеллектуальное общество.

The need for further reformation and the role of higher education in providing the competitiveness of national economy in the context of globalization of the modern society is considered.

Keywords: higher education, globalization, information technology, internationalization, intellectual society.

Постановка проблеми: Економічна модель України повинна спиратися на сучасні світові досягнення й орієнтуватися на суспільні цінності третього тисячоліття з його досить жорстокими детермінантами. На початку нового століття людство поставлене перед вибором пошуку принципово нових напрямів свого розвитку на шляхах формування нової глобальної цивілізації.

Нинішні світові глобалізаційні процеси відбуваються у час, коли «основним ресурсом стає інформація, а фактором, що стимулює чи обмежує розвиток суспільства, - знання» [4, с.119]. Перехід від індустріальних до інформаційних технологій стає помітним явищем в усіх провідних країнах світу. Ідеалом, кінцевою метою такого переходу є побудова інформаційного суспільства, у центрі якого постає людина з усім розмаїттям її інтересів та потреб.

Україна не може залишатися осторонь від глобальних світових тенденцій освітнього простору. Світ дедалі більше використовує науково-інформаційні технології, які, у свою чергу, спричиняють два важливі наслідки. По-перше, нині розвиток людини, особистості, як ніколи раніше, стає показником, виміром прогресу будь-якої країни. По-друге, цей розвиток індивідуальності стає головним важелем подальшого прогресу країни.

Ще одна тенденція — глобалізація. Це означає, що конкурентоспроможність, суперництво націй, країн, держав набуває глобального, загальносвітового характеру і охоплює буквально всі сфери життя.

Аналіз актуальних досліджень: Вагомий внесок у дослідження проблеми розвитку освіти як фактора економічного зростання зробили такі західні вчені Р. Лукас, П. Ромер, Е. Фелпс, Т. Шульц та інші. У працях вітчизняних економістів цій проблемі присвячені роботи І. Каленюк, В. Куценко, В. Лагутіна, В. Новикова, В. Радченко та інших.

Однак проблема освіти в контексті забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобалізаційних процесів суспільства у вітчизняній літературі залишається недостатньо розробленою.

Метою статті є визначення роль освіти в умовах світових глобалізаційних процесів і трансформаційних перетворень українського суспільства.

Виклад основного матеріалу: Протягом останніх десятиліть в світі відбулися два супермасштабних явища, які докорінно змінили організацію економічного життя на світовому і національному рівнях: глобалізація та інтернаціоналізація. В контексті нашого дослідження особливий інтерес представляє вплив глобалізації на розвиток одного з найважливіших соціальних інститутів суспільства - системи вищої освіти, роль і значення якої зростає в період входження суспільства у постіндустріальний етап свого розвитку.

За останні 10–15 років глобалізація значно посилила вплив на трансформацію національних систем вищої освіти. Так, на думку одного з відомих теоретиків університетської освіти, віце-канцлера Кенсінгтонського університету П. Скотта, глобалізація є найфундаментальнішим викликом, з яким зіткнулася вища школа за всю понад тисячолітню історію існування [3, с. 3].

В умовах небувалого ускладнення відносин у глобалізованому інформаційному суспільстві часто ототожнюють такі поняття, як інтернаціоналізація і глобалізація щодо вищої школи. Інтернаціоналізація освіти, на нашу думку, означає вільний академічний обмін викладачами і студентами між вузами різних країн, а глобалізація – це універсалізація навчального планування, що здійснюється за рахунок попиту певного типу фахівця на глобальних ринках праці. Сьогодні ми говоримо про якісно новий етап інтернаціоналізації вищої школи та її глобалізації, за якого масове поширення освіти розглядається як гарантія конкурентоспроможності держави в новій глобальній економіці.

Навколо вищої освіти групуються багато ключових питань глобалізації: транснаціональна освіта; забезпечення міжнародної якості; підприємницькі підходи до функціонування освіти; інформаційна і комунікаційна технології та віртуальні навчальні заклади; поява нових освітніх посередників - провайдерів освіти, проблеми рівноправності та доступності освіти тощо.

Величезне накопичення, обробка і майже миттєва передача інформації завдяки злиттю інформаційної та комунікаційної технологій - ключовий аспект глобалізації. Це життєздатна інфраструктура, яка включає час і простір, полегшує економічний й політичний розвиток суспільства. Стосовно вищої освіти ці технології розглядаються як такі, що надають можливості скорочення витрат на студента завдяки переміщенню курсів і бібліотечних матеріалів в онлайнове

середовище. Ця стратегія також підвищує можливості для отримання транснаціональної освіти і умови для нових посередників надавати освіту, не вдаючись до традиційної інфраструктури із застарілим інструментарієм, до паперових бібліотек.

Вітчизняні вищі навчальні заклади зацікавлені як в отриманні прибутку (і таким чином в скороченні залежності від урядової підтримки, яка постійно знижується), так і в утвердженні свого іміджу, специфіки підготовки фахівців відповідного профілю на міжнародній арені. На сьогоднішній день все частіше використовується термін "ВНЗ - підприємство", який охоплює практично всі характеристики, властиві сьогоднішній вітчизняній вищій освіті. Поняття "підприємство" охоплює як економічні, так і наукові, академічні аспекти освітньої діяльності ВНЗ, виходячи з того, що ВНЗ функціонують, з одного боку, за традиційними законами, але, з іншого боку, вимушені підкорятися новим законам конкуренції та необхідності збереження та розвитку престижу, іміджу і прибутку навчального закладу.

Потрібно ясно розуміти, що підприємницький погляд на функціонування й розвиток системи вищої освіти є лише одним з багатьох мотивів, який пробуджує інтереси практично всіх ВНЗ до діяльності з урахуванням процесів глобалізації. Диференційовані академічні пошуки інтернаціоналізації навчальних планів, мобільність студентства і професорсько-викладацького складу, яка постійно підвищується, участь у допоміжних, суміжних з освітніми, програмах з надання різноманітних послуг - все це також входить до числа важливих проявів процесу глобалізації. Потрібно до того ж зазначити, що гроші, які отримуються вищими навчальними закладами від підприємницької діяльності, дають можливість, виходячи з внутрішніх потреб ВНЗ, використовувати їх з метою укріплення і розвитку педагогічної, навчальної, дослідницької та матеріально-технічної інфраструктури закладу освіти.

Показовим прикладом взаємовпливу підприємницького підходу і глобалізації у вищій освіті є розвиток транснаціональної освіти. Саме в рамках останньої можна спостерігати особливості сучасного функціонування традиційних вищих навчальних закладів, їх дії на міжнародній арені в просторі ринку, в межах якого вищими закладами освіти реалізуються соціальні ролі приватних провайдерів освіти. В ході впровадження глобальних інновацій в системі вищої освіти країнами-імпортерами освіти розробляється регулююче законодавство, яке охоплює питання захисту споживача освіти, захисту регіональних (місцевих) систем вищої освіти та забезпечення якості освіти, що імпортується. Країни-експортери освіти, як правило, створюють кодекси етичної практики в системі освіти та піклуються насамперед про репутацію своїх закладів освіти, оскільки вони працюють на міжнародній арені. Удосконалення, реформування, збільшення конкурентоздатності вищих навчальних закладів відповідає парадигмі вищої освіти як підприємства, яке працює в глобальному конкуруючому просторі. Дійсно, вищій навчальний заклад, який надає транснаціональну освіту, стикається з такими ж проблемами управління, як і будь-яка мультинаціональна організація, включаючи урахування різних

культурних очікувань, правові вимоги, ринкові можливості, фінансові проблеми і забезпечення якості.

В період глобалізації поняття "якості освіти" набуває особливого сенсу, тому що саме якість освіти стає показником результативності глобальних інновацій. До поняття якості можна включити безліч чинників: це і ступінь задоволення особистістю результатами освіти, і кількість можливих різнорівневих освітніх пропозицій в регіоні та країні, і професіоналізм професорсько-викладацького складу тощо. Якість освіти охоплює не тільки змістовну частину вищої освіти, але й її структурні та організаційні характеристики.

Є декілька аспектів, що пов'язують глобалізацію із забезпеченням якості освіти:

- конкурентоздатність держав на світовому ринку експорту освіти (і потреба України в "утриманні позицій на ринку" шляхом демонстрації ефективних механізмів забезпечення якості освіти);
- міжнародна мобільність робочої сили (впевненість, що випускники вітчизняних ВНЗ можуть ефективно працювати всюди, в Україні або в інших країнах);
- бажання подальшого розвитку угод з іншими країнами про взаємне визнання кваліфікацій (для того, щоб підтримати нашу освітню індустрію і надати можливості працевлаштування нашим випускникам в інших країнах або в іноземних фірмах, що працюють в Україні);
- збільшення кількості вітчизняних та іноземних студентів. Її швидке зростання говорить про необхідність запевнити студентів та інших споживачів освіти у відносно високій якості вищої освіти (цей аспект проблеми стає все більш важливим в Україні, оскільки вітчизняні вищі навчальні заклади залучають велику кількість платних вітчизняних і іноземних студентів, для яких вартість і якість диплому, освітньо-кваліфікаційного рівня є важливою інвестицією).

Висновки и перспективи подальших досліджень: В якості висновків наголосимо на наступному. Інтернаціоналізація в галузі вищої освіти веде до інтеграції окремих вузів і освітніх систем, а глобалізація, у свою чергу, – до їхньої конкуренції. Університет стає головним соціальним інститутом сучасного суспільства. Як елітний вищий навчальний заклад, він останнім часом перебрав на себе велику кількість нових функцій: організація та проведення спільних міжнародних фундаментальних наукових досліджень; забезпечення потреб суспільства у висококваліфікованих кадрах; розвиток загальної освіти. На нашу думку, тільки та країна, яка спроможна в умовах глобалізованого світу примножити свою інтелектуальну власність, сферу знань як субстанцію виробництва, зможе бути конкурентоспроможною.

Отже, можна прогнозувати, що реакція освіти на глобалізацію полягатиме в зміцненні інтегральності особистості за збереження й розвитку її особливостей і конкурентоспроможності, а також в орієнтації на сучасну економіку, нові кваліфікації і технології за збереження традиційних і створення сучасних національних особливостей.

Існує безліч стратегій подальшого розвитку і трансформації системи вищої освіти як відкритих для співтовариств вищих навчальних закладів, що діють в умовах глобалізації. Одна з них - критичне переусвідомлення ролі, права і

відповідальність за прийняття управлінських рішень у ході впровадження реформ системи вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Квак М. Національна держава, глобалізація та університет як модерний заклад // Ідея Університету: Антологія / Упоряд. М. Зубрицька, Н. Бабалик. – Львів: Літопис, 2002. – С. 267–291.
2. Макбурни Г. Глобалізація як політична парадигма вищого освіти сьогодні // Высшее образование сегодня. – 2001. – № 1. – С. 46–55.
3. Скотт П. Глобалізація і університет // ВВШ «Alma Mater». – 2000. – № 4 – С. 3–8.
4. Сохраняева Т.В. Гуманистические ориентиры развития системы образования // Философские науки. - 2005. -№9 – С. 117-121.